

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อ้างอิงบนฐานการท่องเที่ยวสีเขียว

Conservation of Mahout Local Wisdom Based on Green Tourism

◆ โอปอล รุ่งสีมันตุชาติ

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Opal Rungsimuntuchat

Lecturer in Tourism Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University, E-mail: oolpo_opal@hotmail.com

◆ ทิพาพร โพธิ์ศรี

อาจารย์ประจำหลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Tipaporn Posrie

Lecturer in Tourism Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University, E-mail: posrie@gmail.com

◆ ภาณุรังษี เตือนโฮ้ง

รองคณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และประธานหลักสูตรสาขาวิชาการท่องเที่ยว
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Panurungsee Duenhong

Vice Dean for Student Affairs and Head of Tourism Department, Faculty of Humanities and
Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University, E-mail: panurungseethai@hotmail.com

◆ ลลิตา สัมฤทธิตานนท์

ประจำหลักสูตรสาขาวิชาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์

Lalita Samrittitanon

Lecturer in English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences,
Uttaradit Rajabhat University, E-mail: Lita_in_love@hotmail.com

Abstract

This article's aimed to conserve mahout local wisdom along with the natural environment by utilising activities in mahout training program of Thailand Elephant Conversation Center National Elephant Institute - Thai Elephant Conservation Center. The article is based on the study which

has its objective to combine the conservation of the mahout local wisdom and tourism, leading to sustainable growth of tourism business. Analysis of the data collected from interviews given by experts from the mahout training school and the Thailand elephant conservation center pointed out the abilities and knowledge that make up the mahout local wisdom which were 1) elephants' nutrition 2) elephants' behaviours 3) making elephants training equipment 4) training elephants 5) bathing elephants and 6) building elephant pens. Using these aspects of mahout local wisdom, tourism activities can be organized, such as "Route of Khua Sa Ba" activity which was corresponding to the elephant bathing local wisdom and "Growing grass activities" activity which was corresponding to the elephant nutrition local wisdom. These activities help conservation of mahout local wisdom and opening new windows for tourism.

Keywords: Conservation, Mahout Local Wisdom, Green Tourism

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งที่จะอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านรูปแบบกิจกรรมให้ปรากฏในโปรแกรมการฝึกความรู้อันเกี่ยวข้องของหน่วยงานภาครัฐเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยคือ สถาบันคชบาลแห่งชาติ โดยมีนัยสำคัญเพื่ออนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้องที่เชื่อมโยงกันให้เกิดความสมดุลและเพิ่มขีดความสามารถต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน จากการศึกษาข้อมูลประกอบการสัมภาษณ์นักวิชาการโรงเรียนความรู้อันเกี่ยวข้องและหมอช้างในสถาบันคชบาลแห่งชาติ ซึ่งให้เห็นข้อค้นพบเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้องได้ 6 ด้าน คือ 1) ด้านอาหารช้าง 2) ด้านการศึกษานิสัยช้าง 3) ด้านการทำอุปกรณ์เกี่ยวกับการฝึกช้าง 4) ด้านการฝึกช้าง 5) ด้านการอาบน้ำให้ช้าง และ 6) ด้านการทำคอกช้าง โดยนำกระบวนการจัดการท่องเที่ยวผนวกกับกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นภายใต้วิถีชีวิต ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้อง พบว่า รูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวสีเขียว เช่น กิจกรรม "ตามหาเครื่องสับ" สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการอาบน้ำให้ช้าง กิจกรรม "เรียนรู้การปลูกหญ้าเลี้ยงช้าง" สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการให้อาหารช้าง เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้เป็นเพียงการเสนอแนะ ให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้องและสร้างโอกาสทางการท่องเที่ยวต่อไป

คำสำคัญ : การอนุรักษ์ ภูมิปัญญาความรู้อันเกี่ยวข้อง การท่องเที่ยวสีเขียว

บทนำ

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาพอากาศในหลายประเทศรวมถึงประเทศไทยทำให้เกิดกระแสความสนใจในการแก้ไขปัญหาภาวะโลกร้อน (Global Warming) ซึ่งเกิดจากการเพิ่มขึ้นของก๊าซเรือนกระจกในชั้นบรรยากาศเกินสมดุลเป็นผลจากการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ เผาไหม้เชื้อเพลิงในการคมนาคมและภาคอุตสาหกรรม (จารุวรรณ เกษมทรัพย์, 2552) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวถือเป็น

ภาคอุตสาหกรรมหนึ่งที่มีความสำคัญเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องเมื่อเทียบกับเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ โดยที่สาขาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีมูลค่า GDP ในสัดส่วนที่ค่อนข้างสูง ได้แก่ สาขาที่พักแรม สาขาบริการอาหารและเครื่องดื่ม และบริการที่เป็นเฉพาะกรณี ของประเทศไทย เป็นต้น (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558) กิจกรรมต่าง ๆ เหล่านี้ อาจก่อให้เกิดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวจึงต้องตระหนักถึงความสำคัญในการใช้ทรัพยากร ให้เกิดประโยชน์สูงสุด คุ่มค่าและยาวนานที่สุด เพื่อให้เกิดความยั่งยืนจึงทำให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนขึ้น ซึ่งการท่องเที่ยวสีเขียว เป็นแนวคิดหนึ่งที่ตระหนักถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดความยั่งยืนตามหลักปรัชญาสีเขียวซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากทั่วโลก เพราะวิกฤตทางสิ่งแวดล้อมและสังคมที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ขณะนี้ (ธนากร สังเขป, 2555)

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีความเกี่ยวข้องกับช่างในประเทศไทยเป็นลักษณะของช่างเลี้ยง พบช่างเลี้ยงเพื่อใช้ในธุรกิจท่องเที่ยว จากรายงานของกรมปศุสัตว์พบว่าในปี พ.ศ. 2556 มีช่างเลี้ยงในประเทศไทยทั้งสิ้น 3,101 เชือก สำนักอนุรักษ์สัตว์ป่าได้รายงาน ว่า ช่างเลี้ยงของประเทศไทยอยู่ในความดูแลของเอกชนมากถึงร้อยละ 95 และอยู่ในธุรกิจท่องเที่ยวในปางช้างจำนวนกว่า 80 แห่ง มากกว่า 1,500 เชือกและอยู่ในความดูแลขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) ร้อยละ 4 (กรมการท่องเที่ยว, 2556) ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ให้นักท่องเที่ยวนั่งชมธรรมชาติบนหลังช้าง กิจกรรมการแสดงคล้ายกับคณะละครสัตว์โดยการแสดงของช่างจะแตกต่างกันตามแหล่งท่องเที่ยวและตามความสามารถของผู้ประกอบการหรือเจ้าของช่างแต่ละคน ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวที่ใช้ช่างลักษณะนี้ต้องมีช่าง ความรู้ช่างและเป็นแหล่งท่องเที่ยว (สมาพร คล้ายวิเชียร, เกษสุดา บุรณพันธ์ศักดิ์ และกัญธิมา นาคนินชาติ, 2550) ซึ่งสวนป่าทุ่งเกวียนและศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวแห่งหนึ่งที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกี่ยวกับช่าง ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นสถาบันคชบาลแห่งชาติบริบทสถาบันคชบาลแห่งชาติ

สถาบันคชบาลแห่งชาติ มีชื่อเต็ม คือ สถาบันคชบาลแห่งชาติในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ชื่อเดิมคือ “ศูนย์อนุรักษ์ช้างไทยในพระอุปถัมภ์ ของสมเด็จพระพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนากรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์” ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2512 อยู่ในความดูแลขององค์การอุตสาหกรรมป่าไม้ (อ.อ.ป.) สังกัดกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่อำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง (สถาบันคชบาลแห่งชาติ, ม.ป.ป.) สถาบันคชบาลแห่งชาติเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสวยงาม ถือเป็นผู้บุกเบิกงานด้านการอนุรักษ์ช้างและการทดลองทางด้านวิทยาศาสตร์ ทำหน้าที่สำคัญในการปลูกจิตสำนึกในการอนุรักษ์ช้างเป็นแหล่งรวบรวมความรู้เกี่ยวกับช้าง ในประเทศไทย ทำหน้าที่ช่วยเหลือเกี่ยวกับช่างให้แก่องค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควบคู่กับการเสริมสร้างรายได้ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและเชิดชูช้างไทยให้สมกับเป็นสัตว์สัญลักษณ์ชาติไทย

ช่างภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติเป็นช่างเลี้ยงและเป็นหน่วยงานรัฐเพียงแห่งเดียวที่มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกลูกช้าง โดยมีความรู้เป็นผู้ดูแล ช่างในความดูแลภาคเศรษฐกิจบทบาทของอุตสาหกรรมบริการท่องเที่ยวจำนวน 46 เชือก แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ 1. ช่างฝึกเพื่อแสดงโชว์ในลานแสดง 2. ช่างสำหรับให้บริการ

นักท่องเที่ยวนั่งช้าง) และ 3. ช้างที่ให้บริการนักท่องเที่ยวสำหรับฝึกการเป็นควาญช้าง (สมชาติ ช่างการ (สัมภาษณ์, 4 กรกฎาคม 2559))

วิถีมัปปัญญาควาญกับช้าง

ควาญ หรือที่ในภาษาอังกฤษใช้คำว่า Mahout หมายความว่า ผู้เลี้ยง และขี่ขับช้าง หรือคนบังคับช้าง โดยปกติการจะเป็นควาญนั้นต้องได้รับการถ่ายทอดจากครอบครัว ผู้ที่ได้รับการสืบทอดการเป็นควาญช้าง จะได้รับมอบหมายให้ดูแลช้างตั้งแต่ช่วงต้นของชีวิตทั้งควาญและช้างทำให้มีความผูกพันตลอดชีวิต ของช้างจึงเกิดเป็นที่มาของพิธีกรรม ความเชื่อที่สืบทอดและสั่งสมมาจนมีวิวัฒนาการจนกลายเป็นภูมิปัญญา พบร่องรอยหลักฐานวิถีควาญกับการฝึกช้าง เลี้ยงช้างตั้งแต่อดีตและการมีช้างศึกที่บันทึกในประวัติศาสตร์ไทย ปรากฏเรื่องราวบทบาทของช้างในสมัยอยุธยา พบว่า มีการฝึกช้างเพื่อใช้ในการทำสงครามในรูปแบบกองทัพช้างและเพื่อใช้ประโยชน์ โดยมีการจัดตั้งหน่วยงานที่รับผิดชอบมีหน้าที่กำกับดูแลคือ กรมพระคชบาล ซึ่งช้างในสมัยนั้นถือเป็นสินค้าผูกขาดของราชสำนักในสมัยกรุงศรีอยุธยาโดยเฉพาะช้างที่ฝึกพร้อมใช้งานเป็นสินค้าส่งออกช้างที่ถูกส่งไปขายต้องไม่ใช่ช้างป่าหรือช้างเถื่อนแต่ต้องเป็นช้างที่ได้รับการเลี้ยงดูและมีการฝึกจากมนุษย์เพื่อประโยชน์ในการขนย้ายสินค้า เช่น การควบคุมช้างในเรือซึ่งมีพื้นที่จำกัด สอดคล้องกับบันทึกของเจ้าพระยาพรังซัวส์ อังรี ตูรแปง ชาวฝรั่งเศส ผู้รวบรวมเรื่องราวเกี่ยวกับสยามไว้ในหนังสือเรื่องประวัติศาสตร์ (History du Royaume de Siam) เขียนไว้ตอนหนึ่งว่า เจ้าพนักงานในกรมพระคชบาลมีจำนวนมาก ในส่วนของการฝึกช้าง ประกอบด้วย 1. ฝ่ายพระคชบาลศาสตร์ คือ ครูผู้สอนเกี่ยวกับการฝึกช้าง 2. ฝ่ายควาญช้าง และ 3. บรรดาหมอปะกำหรือผู้ประกอบพิธีกรรมที่มีความชำนาญ ในการใช้ช้าง มีความหมายในลักษณะเดียวกับในหนังสือ ช้าง ราชพาหนะ ซึ่งได้อธิบายถึง หมอเฒ่า หมอช้าง ครูช้าง ไว้ว่า “หมอเฒ่า” หมายถึง หัวหน้าครูในการจับช้าง “หมอช้าง” หมายถึง ครูในการจับช้าง และ “ครูช้าง” หมายถึง ครูในการหัดช้าง ช้างจึงเป็นพาหนะสำคัญใช้ในยุครัตนโกสินทร์ที่ยังไม่เจริญ จนกระทั่งในเวลาต่อมา บทบาทของช้างในการศึกสงครามหรือการใช้ช้างเป็นพาหนะจึงหมดไป บทบาทของช้างกลายเป็นการฝึกเพื่อใช้เป็นแรงงานในอุตสาหกรรมป่าไม้ทางภาคเหนือ แต่หลังจาก ปี พ.ศ. 2532 ได้มีการยกเลิกสัมปทานป่าไม้ (ชัยรัตน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, 2546 (เว็บไซต์)) ทำให้ปัจจุบันบทบาทของช้างจึงกลายเป็นนักแสดงและให้บริการในภาคอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวโดยรัฐต้องเข้ามาบริหารจัดการจากกระแสที่เกิดกับช้าง ในเรื่องต่าง ๆ ปัญหาการค้าช้าง คำสัตว์ป่า เพื่อกำกับดูแลและคุ้มครองให้คนและช้างอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข มีสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี

ช้างถือเป็นสัตว์เพียงชนิดเดียวที่มีตัวตนอยู่ใน 3 สถาบันหลักของชาติไทย อันได้แก่ สถาบันชาติ สถาบันศาสนา และสถาบันพระมหากษัตริย์ ที่ผูกพันมาช้านาน จากการศึกษาบทความและงานวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ตามแบบวิถีช้างไทยกับควาญช้าง ช้างจึงมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาได้รับการยกย่องว่าเป็นสัตว์ที่คำจุนพระพุทธรูปศาสนา พบจากหลักฐานประติมากรรมปูนปั้นรูปช้างประดับรอบฐานพระสุปเจดีย์เมืองเก่าสุโขทัย (รัฐพล ไชยรัตน์, 2552) และ รวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายเพื่อให้เป็นไปตามอนุสัญญาและข้อบัญญัติขององค์กรระหว่างประเทศในการแก้ไขปัญหาการค้าสัตว์ป่าและการคุ้มครองสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์ การอนุรักษ์

ภูมิปัญญาความรู้อ้าง ปัจจุบันหน่วยงานที่ทำหน้าที่อนุรักษ์และบริหารช่างที่ได้รับงบประมาณอุดหนุนจากรัฐบาลในประเทศไทยมีเพียงแห่งเดียว คือ สถาบันคชบาลแห่งชาติ ปัจจุบันมีหมอช่าง “หมอช่าง” หรือคนท้องถิ่นภาคเหนือเรียก “แกช่าง” เนื่องจากผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในด้านภูมิปัญญาเกี่ยวกับช่าง ภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติเหลืออยู่จำนวน 1 คน คือ นายบุญยัง บุญเทียม (หมอช่าง) ปัจจุบันอายุ 59 ปี และจะเกษียณอายุในเดือนกันยายน ปี พ.ศ. 2559 ซึ่งเป็นปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ในสถาบันคชบาลแห่งนี้เนื่องจากเป็นหมอช่างหรือแกช่างเพียงผู้เดียวที่เชี่ยวชาญด้านพิธีกรรมและต้องการให้มีผู้สืบทอดหน้าที่สำคัญเกี่ยวกับช่างแต่หาผู้ที่จะมีมาสืบทอดได้ยากมาก ประกอบกับปัจจุบันความรู้ส่วนใหญ่ไม่ยอมรับหน้าที่ ในการเป็นหมอช่างและขาดการจัดหาบุคลากรที่มีคุณสมบัติการเป็นหมอช่าง (แกช่าง) ครบถ้วนซึ่งจะต้องประกอบด้วย 1) ผู้สืบทอดต้องเป็นผู้ที่ผ่านการอุปสมบทในที่นี้คือต้องได้เข้าโบสถ์และสวดกรรมวาจาอยู่ในผ้าเหลือง 3 วัน หรือ 7 วัน 2) ผู้สืบทอดต้องเรียนองค์การ (ตำรา) การฝึกช่างต้องท่องจำให้ได้ขึ้นใจ ซึ่งเป็นภาษาล้านนา 3) ผู้สืบทอดต้องมีความรักช่าง อดทน หนักแน่นอยู่ในศีลในธรรมโดยเฉพาะศีลข้อสามและต้องเป็นผู้ที่ใจเย็น 4) ผู้สืบทอดหากมีครอบครัวที่มีลูกต้องรอให้ลูกโตเพื่อให้หมดห่วงก่อนจึงจะสืบทอดการเป็นหมอช่างได้ และ 5) ผู้ที่จะสืบทอดการเป็นหมอช่าง (แกช่าง) ต้องไปขอเป็นลูกศิษย์จากหมอช่าง (แกช่าง) และเมื่อรับเป็นศิษย์แล้วจะต้องทำพิธีรับชันครุจึงจะถือว่าได้รับเป็นผู้สืบทอดการเป็นหมอช่าง (แกช่าง) ต่อไป จึงมุ่งนำเสนอข้อมูลเพื่อให้เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อ้างและพัฒนารูปแบบกิจกรรมภูมิปัญญาความรู้อ้างผ่านการท่องเที่ยวโดยให้การท่องเที่ยวเป็นเสมือนเครื่องมือเชื่อมโยงความรู้ ภูมิปัญญาความรู้อ้างในด้านต่าง ๆ เท่าที่ความรู้อ้างและหมอช่าง (แกช่าง) จะสามารถเผยแพร่ให้ข้อมูล เพื่อนำไปพัฒนาให้เกิดเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ในอีกมิติหนึ่งที่นักท่องเที่ยวไม่เคยสัมผัส และมุ่งสะท้อน ให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาที่มีอยู่ภายในสถาบันคชบาลแห่งนี้ เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการนำทรัพยากร ที่มีอยู่มาพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวให้เกิดความสมดุล ดังนั้นการเป็นหมอช่าง (แกช่าง) ภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ จึงมีนัยสำคัญในเรื่องความเชื่อภูมิปัญญาและการประกอบพิธีเกี่ยวกับ ศาสนศาสตร์ด้วยและน่าเสียดายหากยังไม่มีรวบรวมข้อมูลด้านภูมิปัญญาเหล่านี้ในรูปแบบเอกสารตำรา เพื่อเผยแพร่และให้ผู้สืบทอดอาจทำให้ภูมิปัญญาหมอช่าง (แกช่าง) หรือความรู้อ้างที่มีความเชี่ยวชาญ ในด้านภูมิปัญญาและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เป็นสิ่งดีงามอาจทำให้สูญสลายและอาจเกิดความเสียหาย กับนักท่องเที่ยวหรือผู้เข้ามาเรียนรู้มาดำเนินกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับช่างในเรื่องรูปแบบของความคิด ความเชื่อต่อไป

ภูมิปัญญา หรือ Wisdom หมายถึง ความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ ความชำนาญอันเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อนำมาสร้างกิจกรรมโดยให้สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมและมีการถ่ายทอดสืบทอดทั้งทางตรงและทางอ้อม ภูมิปัญญา ยังมีความหมายรวมถึงความคิดความเชื่อต่อสิ่งต่าง ๆ โดยมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ ดังนี้

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2553) ได้อธิบายถึงภูมิปัญญาชาวบ้าน คือ ความรู้ ทักษะ และวิถีปฏิบัติของชาวบ้านที่ได้มาจากประสบการณ์แต่ละเรื่อง แต่ละสภาพแวดล้อม โดยมีเงื่อนไขของปัจจัยเฉพาะ

แตกต่างกันไปสำหรับนำมาใช้แก้ไขปัญหา ทั้งนี้ต้องอาศัยศักยภาพที่มีอยู่โดยชาวบ้านคิดเองเป็นความรู้ที่สร้างสรรค์และมีส่วนเสริมสร้างการผลิต รวมทั้งเป็นความรู้ของชาวบ้านที่สั่งสมมา ส่งผลให้มีโครงสร้างความรู้ที่มีหลักการ มีเหตุผลในตัวเอง จนกระทั่งเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นความรู้ที่ปฏิบัติได้มีพลังและสำคัญยิ่งเหล่านี้ช่วยให้ชาวบ้านมีชีวิตอยู่รอด สร้างสรรค์การผลิต และช่วยในด้านการทำงาน

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเป็น การบำรุงสิ่งที่ตั้งงมอันเกิดจากวิถีชีวิตคนไทยกับช้าง ภูมิปัญญาความรู้อันมีภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ได้รับการถ่ายทอด ความรู้ ทักษะและวิธีปฏิบัติของชาวบ้านที่ได้มาจากประสบการณ์การฝึกเป็นความรู้อันได้รับการถ่ายทอดการฝึก และดูแลช้าง

อนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันเป็นของสถาบันคชบาลแห่งชาติ จากการสัมภาษณ์ผู้อำนวยการและหมอช้าง (หมอความรู้อันเป็น) ของสถาบันคชบาลแห่งชาติได้ให้มุมมองในเรื่องการฝึกช้างปัจจุบันมีกระแสการอนุรักษ์ช้างกระแสการไม่ขี่ช้างเข้ามา รวมทั้งการต่อต้านการฝึกช้างโดยใช้วิธีที่ทารุณ โหดร้ายหรือการทำร้ายช้างที่ฝึกเพื่อในการลากไม้แบบในอดีตและการฝึกช้างเพื่อการแสดงช้าง ปัจจุบันความเจริญในด้านเทคโนโลยี และสื่อต่าง ๆ เข้ามามีบทบาทสำคัญประกอบกับกระแสการปกป้องและอนุรักษ์ช้างเข้ามาทำให้มีการพัฒนาแบบการฝึกช้างภายในสถาบันคชบาลจะมุ่งเน้นการฝึกช้างเชิงบวกเน้นการฝึกที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ของช้างไม่ใช้การฝึกที่มีความรุนแรงกับช้าง เช่น วิธีแยกแม่กับลูกเพื่อนำมาฝึก หรือที่เคยได้ยิน คือ การผ่าจันแบบในอดีต (ผ่าจัน เป็นภาษาถิ่นภาคเหนือ หมายถึง การตัดให้ขาดทันที) สถาบันคชบาลแห่งชาติค้นพบวิธีการฝึกแบบให้ เป็นไปตามธรรมชาติช้างในการแยกแม่กับลูกเพื่อทำการฝึกโดยไม่ได้ใช้วิธีแบบในสมัยก่อนได้สำเร็จแต่ยังไม่มี การเผยแพร่ การฝึกแบบนี้เพิ่งสำเร็จช่วงเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 นี้ ปกติการผ่าจันจะสำเร็จสิ้นภายใน ระยะเวลาที่สั้นมากใช้เวลาประมาณครึ่งวันแต่สำหรับที่นี่จะใช้เวลาประมาณ 2 สัปดาห์โดยให้แม่ช้างมาส่ง ลูกช้างที่ลานฝึกและขณะที่ฝึกลูกช้างแม่ช้างสามารถมองเห็นลูกช้างอยู่ที่โรงเรียนฝึกช้างตลอดเวลาในช่วง เย็นแม่ช้างจะต้องเข้าไปพักในป่าและต้องกลับไป ปลอ่ยให้ลูกช้างอยู่ที่โรงเรียนโดยลำพังกับครูฝึกหรือหมอช้าง และผู้ช่วยฝึกหรือครูความรู้อันเป็นทุกวันแม่ช้าง จะได้มาเฝ้ามองดูลูกช้างแบบนี้เป็นเวลาประมาณ 2 สัปดาห์จนกระทั่ง แม่ช้างวางใจว่าลูกช้างปลอดภัย จึงไม่มาอีกถือว่าสิ้นสุดกระบวนการในการแยกแม่กับลูกเพื่อทำการฝึก ในช่วง วันแรกพบปัญหาในช่วงเวลา ที่แม่ช้างต้องกลับไปเชือกเดียวโดยไม่มีลูกช้าง แม่ช้างจะแสดงอาการแปลกใจแต่ ช้างยังเชื่อฟังคำสั่งและวิธีนี้ดูแล้วเป็นการฝึกที่ดีไม่โหดร้ายและรุนแรงเหมือนกับที่อื่น ๆ จุดเด่นของสถาบัน คชบาลแห่งชาติในอีกมุมมองหนึ่งการใช้วิธีการนี้เสมือนการดูแลคนในการที่แม่จะส่งลูกไปโรงเรียนและสามารถ พัฒนาเป็นกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของช้างตามธรรมชาติให้นักท่องเที่ยวได้มาชมวิถีความผูกพันระหว่าง แม่ช้างและลูกช้างในระยะเวลาที่ยาวนานมากยิ่งขึ้นทั้งยังทำให้ช้างมีสุขภาพจิตใจและร่างกายที่ดีด้วย สิ่งที่เป็นเอกลักษณ์และจุดเด่นของสถาบันคชบาลแห่งชาตินี้ยังดำรงไว้ซึ่งการฝึกช้างให้แสดงกิจกรรมลักษณะ จำลองการชักลากไม้ซึ่งได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นนับตั้งแต่เป็นองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้เพื่อให้ นักท่องเที่ยว ที่สนใจได้ชมพร้อม ๆ กับการศึกษาเรียนรู้ และพฤติกรรมของช้างที่เกิดจากการเรียนรู้ และได้รับการฝึกและ ปรับตัวเข้ากับความเป็นอยู่อย่างดีจนกระทั่งแสดงความสามารถให้นักท่องเที่ยวได้ประทับใจ

ภูมิปัญญาความรู้อาหารในสถาบันคชบาลแห่งชาติ (นายบุญยัง บุญเทียม (สัมภาษณ์, 6 กรกฎาคม 2559)) สามารถจำแนกภูมิปัญญาได้ 6 ด้าน คือ 1. ภูมิปัญญาด้านอาหาร 2. ภูมิปัญญาด้านการศึกษานิสัยช้าง 3. ภูมิปัญญาด้านการทำอุปกรณ์เกี่ยวกับการฝึกช้าง 4. ภูมิปัญญาด้านการฝึกช้าง 5. ภูมิปัญญา ด้านการอาบน้ำให้ช้าง และ 6. ภูมิปัญญาด้านการทำคอกช้าง โดยมีรายละเอียด ดังนี้คือ

1. ภูมิปัญญาด้านอาหารช้าง

ภูมิปัญญาด้านอาหารช้าง วิธีชีวิตของช้างในสถาบันคชบาลส่วนใหญ่วิธีช้างจะอยู่กับการกินเพราะ ช้างทุกเชือกจะต้องบริโภคอาหารตามตารางควบคุมอาหารให้ตามโภชนาการของแพทย์ประจำสถาบันคชบาล แห่งชาติที่กำหนดให้กินร้อยละ 8-12 ของน้ำหนักตัวหรือเฉลี่ยประมาณ 200-250 กิโลกรัม ต้มน้ำวันละ 140-200 ลิตร ขึ้นอยู่กับอายุและวัยของช้างด้วย พื้นที่ของสถาบันคชบาลค่อนข้างที่จะอุดมสมบูรณ์ สำหรับอาหาร ช้างจึงไม่น่ากังวลเพราะมีปริมาณมากตลอดปี แม้ว่าในช่วงฤดูร้อนพื้นที่แห้งแล้งทำให้ปริมาณอาหารช้างลดลง แต่ยังคงเพียงพอสำหรับช้าง อาหารของช้างในสถาบันคชบาลได้แก่ อ้อ ไม้ไผ่ เถาวัลย์ ไม้ยืนต้นในป่าโดยเฉพาะ ใบรักชี่ เนื่องจากช้างทั้งหมดภายในสถาบันมีถึง 80 เชือกและเมื่อนำไปผูกไว้ในป่าให้หากินเองตามธรรมชาติ ซึ่งอาหารในป่าก็เหลือน้อยจึงอาจจะไม่เพียงพอกับปริมาณอาหารที่ช้างจำเป็นต้องได้รับ ส่วนพืชไร่ในสถาบัน คชบาลแห่งชาติสำหรับช้างได้บริโภค ได้แก่ ข้าวโพด อ้อย และกล้วย และหญ้าสำหรับช้าง คือ หญ้าบาน่าและ หญ้าแพงโกล่าที่ปลูกในชุมชนโดยรอบบริเวณสถาบันคชบาลแห่งชาติโดยทางสถาบันจะรับซื้อจากชุมชนโดยรอบ สร้างรายได้ให้กับชุมชน ทั้งหญ้าแบบสดและแบบแห้งซึ่งแต่เดิมเป็นหญ้านำเข้าจากต่างประเทศและหน่วยงาน เกษตรอำเภอและปศุสัตว์อำเภอได้นำมาให้เกษตรกร ทดลองปลูกให้เป็นหญ้าสำหรับโค กระบือแต่ก็เหมาะที่จะเป็นอาหารเสริมให้กับช้างภายในสถาบันเป็นอย่างดี

2. ภูมิปัญญาด้านการศึกษานิสัยช้าง

ภูมิปัญญาด้านการศึกษานิสัยช้างในสถาบันคชบาลแห่งชาติพฤติกรรมไม่แตกต่างกับช้างที่อื่น ช้างแต่ละตัวลักษณะนิสัยไม่เหมือนกัน มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ช้างของสถาบันคชบาลแห่งนี้เชื่อว่าช้างจะมีอุปนิสัยคล้ายกับความเฉลียวและความรู้เท่าผู้ดูแลช้าง ช้างมีนิสัยที่ฉลาด สุภาพ ส่วนหูและลิ้นมีประสาทสัมผัสที่ไวต่อการรับรู้มาก การมองเห็นของช้างสามารถมองเห็นได้ชัดเจน มึนงงใช้ในการดมกลิ่นและสามารถจดจำกลิ่นที่เป็นกลิ่นประจำได้ดี การได้ยินของช้างสามารถได้ยินเสียงระยะไกล การเข้าหาช้างต้องสังเกตพฤติกรรม หลาก ๆ อย่างประกอบกันอย่าเข้าหาในจุดที่ช้างมองไม่เห็น เช่น ทางด้านหลัง การสังเกตจากหู ตาและหางของช้างถ้าช้างโพกสะบัดหู แกว่งหาง แสดงว่า อารมณ์ดี ช้างปกติ แต่หากช้างกางหูยื่นยั้งให้ระวังช้างวิ่งเข้าหา วัตถุประสงค์หน้า เป็นต้น ซึ่งการศึกษาลักษณะนิสัยช้างต้องอาศัยการเรียนรู้และระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนาน

3. ภูมิปัญญาด้านการทำอุปกรณ์เกี่ยวข้องกับช้าง

ภูมิปัญญาด้านการทำอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับช้างภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ แบ่งออกเป็น 4 ประเภท ได้แก่ 1) การทำอุปกรณ์การชักลากไม้ ปัจจุบันใช้สำหรับกิจกรรมบริการทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้ชมการชักลากไม้ในลานแสดงช้างเท่านั้น 2) การทำอุปกรณ์การบริการนั่งบนหลังช้าง (แหง่ง

นั่งข้าง) ใช้สำหรับกิจกรรมบริการทางการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้นั่งรถแท็กซี่ 3) การทำอุปกรณ์การควบคุมข้าง เช่น มีด ตะขอ จะแคะ โข่ และปลัก (ต่อน) เป็นต้น และ 4) อุปกรณ์การฝึกข้างที่แตกต่างจากที่อื่นจะต้องมีคอกสามเหลี่ยมเพื่อใช้ในการฝึกข้างน้อยการฝึกข้างใหม่เพื่อให้รู้จักนั่งเวลามีคนนั่งจะได้ไม่แกว่งหรือตัวตกควานหรือนักท่องเที่ยวตกจากหลังข้าง

4. ภูมิปัญญาด้านการฝึกข้าง

ภูมิปัญญาด้านการฝึกข้าง ข้างในสถาบันคชบาลแห่งชาตินี้พบทั้งข้างที่มีทั้งลักษณะให้คุณและให้โทษ เนื่องจากสถานที่แห่งนี้มีหน้าที่อนุรักษ์ข้างที่มีจึงมีทั้ง 2 ประเภทรวมอยู่ในที่นี้ โดยหมอข้างได้อธิบายว่าข้างทุกเชือกจะมีข้อเส้อยู่ในตัวของข้างนั้นอย่างน้อยต้องมี 1 อย่างจากตำราการฝึกข้างระบุถึงลักษณะของข้างในลักษณะต่าง ๆ ที่ให้โทษไว้ อาทิ ฮ่อนเข้า (แกว่งหัวไปมาอยู่ตลอด) เต้าลม (ก้มลุกยกหัวขึ้นลงโยกตัวไปมาหลาย ๆ ครั้ง) กินนมฟ้า (ชอบแหงนหน้าขึ้นฟ้าเองวงยกขึ้นม้วนเข้ามากินในปากโดยไม่มีอาหาร) ออก่อง (ข้างที่ลักษณะออกเป็นร่องลึกยาว) ท้องผึ่ง (ใต้ท้องห้อยย้อยเหมือนรังผึ้ง) เป็นต้น สิ่งไม่ดีของข้างเหล่านี้จึงเป็นที่มาของภูมิปัญญาและนำมาซึ่งการประกอบพิธีกรรมสำคัญ ผู้เป็นหมอข้างจะต้องทำพิธีในวันแรกก่อนที่จะฝึกข้างเพื่อขจัดปัดเป่าสิ่งไม่ดีสิ่งที่ไม่เป็นมงคลเรียกว่า พิธีปัดรังควาน เพื่อไม่ให้ข้างดีอีร์น หรือที่คนเมือง เรียกว่า “ซิด” โดยผู้ที่ประกอบพิธีกรรมจะต้องเป็นหมอข้างหรือตำแหน่งที่สูงกว่าหมอข้างขึ้นไปแต่ภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ ผู้ที่จะประกอบพิธี คือ หมอข้าง (แก่ข้าง) เท่านั้น

การฝึกข้างภายในสถาบันคชบาลในอดีตจะมีการฝึกข้างไว้ใช้งานในการชักกรากไม้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ และการฝึกข้างไว้แสดงโชว์แต่ในปัจจุบันข้างจะถูกฝึกเพื่ออุตสาหกรรมบริการเพื่อการท่องเที่ยวสถาบันคชบาลจะมีการคิดสรรสร้างที่จะเป็นข้างสำหรับบริการนักท่องเที่ยวต้องเป็นข้างที่เชื่อง เชื้อฟังคำสั่ง สุขภาพจิตดี และร่างกายแข็งแรง แบ่งการฝึกเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) การฝึกข้างเพื่อให้รู้จักคำสั่งเบื้องต้น และ 2) การฝึกข้างเพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวในการแสดงและในบริเวณข้างแท็กซี่ข้างที่จะสามารถให้บริการนักท่องเที่ยวจะต้องมีอายุ 15 ปีขึ้นไปจนกระทั่งปลดระวางอายุ 60 ปี การฝึกข้างเบื้องต้นมีการดูลักษณะของข้างตามแบบโบราณจะสังเกตที่ผิวหนังข้างอันดับแรก ความขุ่นในอดีตมักมีความเชื่อว่าลักษณะผิวหนังของข้างมีผลกับการฝึกข้างโดยจำแนกลักษณะหนังของข้างออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ 1) หนังแรด ลักษณะผิวหนังจะหนาและสวยงามนั้น จะฝึกยากและอดทนสูงเนื่องจากการฝึกในอดีตใช้ความรุนแรงกับข้าง 2) หนังควาย ถือว่าเป็นผิวหนังข้างที่ตีมองเห็นภายนอกเป็นแผ่นรี ๆ ตู้ออกชัดเจนเชื่อว่าลักษณะดี ฝึกไม่ยาก และ 3) หนังแพรว ลักษณะผิวหนังบางเหมือนผ้าแพรว ข้างลักษณะนี้จะระวังตัวเป็นพิเศษเนื่องจากเป็นแผลง่ายและการรักษาต้องใช้ระยะเวลาาน ลักษณะข้างหนังแพรวจะซึกแล้ว ตื่นตกใจง่าย แต่ปัจจุบันเรื่องลักษณะผิวหนังจึงไม่ใช่อุปสรรคในการฝึกข้างอีกต่อไป

5. ภูมิปัญญาด้านการอาบน้ำให้ข้าง

ภูมิปัญญาด้านการอาบน้ำให้ข้าง ความรู้ข้างผู้ดูแลข้างของสถาบันคชบาลแห่งชาติ มี 3 แบบ คือ 1) การอาบน้ำในลำน้ำ ลำห้วยที่ไหลมาจากห้วยแม่สุพรรณ 2) การอาบน้ำบริเวณอ่างอาบน้ำที่จัดไว้สำหรับ

แสดงโชว์ข้าง และ 3) การอาบน้ำโดยใช้ก้อนน้ำโดยใช้สายยางฉีด ความสูงจะช่วยทำความสะอาดให้กับข้าง โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่มีหนอนข้าง (ตัวพยาธิและไข่แมลงวัน) อยู่บริเวณใต้ผิวหนังของข้างลักษณะเหมือน หัวสิวความสูงจะช่วยกดออกมาจะเป็นตัวหนอนเล็ก ๆ ออกมาจากใต้ผิวหนังข้างและกลายเป็นแมลงวันต่อไป ความสูงข้างจึงต้องช่วยอาบน้ำโดยเฉพาะบริเวณโคนงา โคนหาง ปาก ตะโพก หากข้างเกิดเป็นโรคหนอนข้างความสูงจะรักษาโดยใช้เครื่องสับ้านามาหั่นแล้วทุบจากนั้นนำไปถูให้ทั่วผิวหนังของข้างเพื่อให้หายเป็นปกติหรือจะเอาดินดำ (ดินโป่ง) ที่ข้างชอบกินมาใช้ทาบริเวณผิวหนังก็ได้ และหากความสูงหมั่นนำเครื่องสับ้านมาถูผิวหนังข้างนอกจากเป็นการรักษายังช่วยให้ผิวหนังของข้างสวยงามเงางามด้วย

6. ภูมิปัญญาด้านการทำคอกข้าง

ภูมิปัญญาด้านการทำคอกข้างภายในสถาบันคชบาลมี 2 แบบ คือ 1) การทำคอกฝัก และ 2) การทำคอกเลี้ยง ภูมิปัญญา ความเชื่อที่มีเกิดจากการทำคอกฝัก การทำคอกภายในสถาบันจะไม่ได้กำหนดว่าต้องใช้พื้นที่กว้างเท่าใดเนื่องจากมีพื้นที่บริเวณกว้างจึงสามารถสร้างให้ข้างได้มีพื้นที่เดิน ยืน ไปมาได้สบาย ไม่อึดอัด ทำให้ข้างมีความสุขจิตใจที่ดี โดยการทำคอกหรือที่อยู่อาศัยให้กับข้างจำเป็นต้องโครงสร้างที่สูงและมีหลังคาที่ทำจากหญ้าคา ในภาษาเหนือเรียกว่า “โพ” เพื่อกันแสงแดดและกันฝนให้กับข้าง การทำหลักสำหรับ ผูกข้างข้างภายในสถาบันจะนำข้างมาผูกไว้หลังจากอาบน้ำในตอนเช้าช่วงเวลาประมาณ 07.00 น. และนำกลับเข้าไปผูกไว้ในป่าในช่วงเวลา 15.00 น. เพื่อให้ข้างได้อยู่ตามวิถีธรรมชาติของมัน

ในเรื่องสุขภาพข้างจะมีการดูแลโดยมีแพทย์ประจำโรงพยาบาลข้างเป็นผู้ดูแลในเรื่องการขยายพันธุ์ข้างและการดูแลสุขภาพข้างตั้งแต่ข้างเกิดจนกระทั่งข้างตาย ในทุก ๆ วัน หมอข้าง (แก่ข้าง) จะตรวจดูตารางข้างทุกเชื่อกว่าข้างแต่ละตัวสุขภาพร่างกายสมบูรณ์แข็งแรงหรือผิดปกติตรงจุดไหนหรือไม่โดยการสังเกต จากพฤติกรรมและร่างกายภายนอกของข้างและหมอข้าง (แก่ข้าง) จะควบคุมโภชนาการอาหารภายใต้ การดูแลของแพทย์ประจำโรงพยาบาลข้างและแพทย์จะต้องให้นำข้างมาตรวจสุขภาพทุก ๆ 4 เดือนด้วย (สิทธิเดช มหาสางกุล (สัมภาษณ์, 19 กรกฎาคม 2559)) จึงทำให้ภูมิปัญญาในการรักษาข้างแบบดั้งเดิมหรือสวนสมุนไพรที่ใช้ปรุงยาสำหรับข้างปัจจุบันมีตำราที่หมอข้าง (แก่ข้าง) ได้รับสืบทอดมาและนำสมุนไพรที่ปลูกมาปรุงทำเป็นยาบำรุงกำลังให้กับข้างประกอบด้วย ข้างเปลือกจะนำไปต้มทั้งเปลือกแล้วเอามาตำให้เหนียว เกลือ เปลือกส้ม อ้อยดำ (ลำต้นสีดำ) มะขามเปียก หญ้าแพรก เหง้าฝักหนาม เหง้าสับประรดนำส่วนผสมต่าง ๆ มาสับจากนั้นนำไปตากแห้งแล้วจึงนำมาผสมรวมกันปั้นเป็นก้อนให้กับข้างบริโภคเพื่อเสริมให้ข้างมีสุขภาพร่างกายแข็งแรงยิ่งขึ้น

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความสูงข้างบนฐานการท่องเที่ยวสีเขียว

การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่มีเงื่อนไขที่เกี่ยวข้องอยู่ 3 ประการ คือ (UNESCO) 1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่ปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว 2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และ 3. เป็นการเดินทางไม่ใช่เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้

การท่องเที่ยวสีเขียว (Greens Tourism) หมายถึง การท่องเที่ยวสถานที่ท่องเที่ยวธรรมชาติ โดยสีเขียวแสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติป่าไม้ การที่นักท่องเที่ยวมุ่งเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางการศึกษา เรียนรู้และประสบการณ์ที่เป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสร้างประโยชน์ร่วมทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น นอกจากนี้ยังมีคำอื่น ๆ ที่มีความหมายใกล้เคียงกัน ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) โดยดร.ราล์ฟ บักลีย์ (Dr. Ralph Buckley) ศาสตราจารย์ผู้อำนวยการศูนย์วิจัย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มหาวิทยาลัยกรีฟิท ประเทศออสเตรเลีย ให้คำนิยามไว้ว่า “การท่องเที่ยวที่อาศัยผลิตผลทางธรรมชาติ การจัดการที่ยั่งยืน และองค์ประกอบทางการศึกษาซึ่งมีส่วนก่อให้เกิดการอนุรักษ์” (Buckley, Ralph 1995 : 8) และหลักการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเนื่องจากการท่องเที่ยวสีเขียวเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จึงจำเป็นต้องแจกแจงความสัมพันธ์ ที่ชัดเจน กับการท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อกำหนดทิศทางและ สามารถเอื้อประโยชน์ในการสนับสนุนซึ่งกันและกัน

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าของชาติในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนาภิรมย์บริบทที่สอดคล้องกับแนวคิดของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยในมิติการท่องเที่ยว สีเขียว (7 Greens) ประกอบด้วย 1) Green Heart: หัวใจสีเขียว 2) Green Logistics: รูปแบบ การเดินทางสีเขียว 3) Green Attraction: แหล่งท่องเที่ยวสีเขียว 4) Green Community: ชุมชนสีเขียว 5) Green Activity: กิจกรรมสีเขียว 6) Green Service: การบริการสีเขียว และ 7) Green Plus: ความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเกณฑ์ทางด้านพื้นที่ตามหลักการท่องเที่ยวสีเขียวมีความสอดคล้อง 3 ประการหลักคือ 1. มีความโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม ภูมิปัญญาที่ดำรงไว้ซึ่งการฝึกช้างเพื่อการอนุรักษ์ศิลปะการชักลากไม้ 2. มีความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และ 3. การพัฒนานโยบายและแผนสนับสนุนการพัฒนาการท่องเที่ยวสีเขียว จึงการนำเสนอวิถีสันติภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าผสมผสานกับรูปแบบการจัดกิจกรรมตามหลักแนวคิดการท่องเที่ยวสีเขียว (7 Greens Concept) เกิดขึ้นมาจากการตระหนักและใส่ใจในเรื่องสิ่งแวดล้อมโดยหน่วยงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2551

กิจกรรมท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับช้างภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ สามารถจำแนกได้ 2 รูปแบบ คือ 1. รูปแบบกิจกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับการฝึกช้าง การฝึกช้างภายในโรงเรียนฝึกลูกช้างหรือช้างน้อยปัจจุบันจะเน้นวิธีการฝึกช้างเชิงบวกให้เป็นธรรมชาติตามพฤติกรรมช้างไม่ฝืนธรรมชาติของช้าง ไม่ใช้วิธีการทารุณโหดร้าย หรือทำร้ายช้างให้บาดเจ็บหรือแผล การจะฝึกลูกช้างควรต้องให้ลูกช้างหย่านมช่วงอายุประมาณ 3 ปี วิธีการฝึกลักษณะเป็นการดูแลเสมือนแม่กับลูก ไม่ใช่เจ้านายหรือเพียงไว้ใช้งานเช่นเดียวกับ สิ่งที่เคยพบเห็นหรือศึกษา จากเรื่องราวในอดีต วิธีการจะปรับเป็นการชื่นชมและการให้รางวัลกับช้างน้อยตั้งแต่เริ่มฝึกจนกระทั่งการฝึกเสร็จสิ้น หลังจากฝ่ายการฝึกช้างจะสามารถให้บริการในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวภายในสถาบันคชบาลซึ่งจะได้รับการดูแลเอาใจใส่จากคณาจารย์ หมอช้าง (แก่ช้าง) และแพทย์ประจำโรงพยาบาลช้าง โดยเชื่อว่าการฝึกช้างด้วยวิธีการดูแลเอาใจใส่ถึงแม้จะใช้ระยะเวลายาวนานกว่าแต่จะเป็นการอนุรักษ์เพื่อการ

สงวนรักษาข้างก่อให้เกิดประโยชน์สำหรับการฝึกช่างที่ดีต่อไปได้ในอนาคต และ 2. รูปแบบกิจกรรมการฝึกเป็นความรู้อ้างอิง กิจกรรมภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติ การฝึกเป็นความรู้อ้างอิงในโรงเรียนฝึกความรู้อ้างอิง นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติร้อยละ 99.99 ที่เข้ามาฝึกการเป็นความรู้อ้างอิงนั้นซึ่งนักท่องเที่ยวชาวไทยยังไม่เห็นถึงความสำคัญหรือความจำเป็นในการฝึกเป็นความรู้อ้างอิง นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเรียนรู้มีอายุเฉลี่ยตั้งแต่ 14 ปีจนถึง 60 ปี กิจกรรมภายในสถาบันคชบาลแห่งชาติประกอบด้วย

1. กิจกรรมท่องเที่ยวและหารายได้ประกอบด้วย 3 กิจกรรม คือ 1.1) กิจกรรมการแสดงช้าง 1.2) กิจกรรมนั่งช้างชมธรรมชาติ และ 1.3) กิจกรรมฝึกช้างขี่ช้างแบบโฮมสเตย์มี 4 โปรแกรมและต้องพักค้างคืน 1.3.1) โปรแกรมโฮมสเตย์ 3 วัน 2 คืน 1.3.2) โปรแกรมโฮมสเตย์ 2 วัน 1 คืน 1.3.3) โปรแกรมโฮมสเตย์ วีไอพี 3 วัน 2 คืน และ 1.3.4) โปรแกรมโฮมสเตย์ วีไอพี 2 วัน 1 คืน 2. กิจกรรมฝึกเป็นความรู้อ้างอิงสมัครเล่นจำนวน 6 หลักสูตร คือ 2.1 หลักสูตรโปรแกรมฝึกขี่ช้าง 1 วัน 2.2 หลักสูตรโปรแกรมฝึกขี่ช้าง 2 วัน 1 คืน 2.3 หลักสูตรโปรแกรมฝึกเรียนรู้วิถีชีวิตความรู้อ้างอิง 2 วัน 1 คืน 2.4 หลักสูตรโปรแกรมฝึกความรู้อ้างอิงสมัครเล่น 6 วัน 2.5 หลักสูตรโปรแกรมฝึกความรู้อ้างอิงเบื้องต้น 10 วัน และ 2.6 หลักสูตรโปรแกรมฝึกความรู้อ้างอิงระดับก้าวหน้า 30 วัน

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อ้างอิงบนฐานการท่องเที่ยวสีเขียว (7 Greens) จากข้อมูลประกอบกับการศึกษาจึงตั้งใจนำเสนอในเรื่องกิจกรรมที่จะนำไปสู่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อ้างอิงอย่างแท้จริง มุ่งเน้นให้เกิดกิจกรรมภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวสีเขียว (7 Greens) โดยยึดรูปแบบที่มีอยู่เดิมสอดแทรกกิจกรรมจากภูมิปัญญาทั้ง 6 ด้าน ให้นักท่องเที่ยวได้เกิดการเรียนรู้และเข้าใจวิถีความรู้อ้างอิงอย่างลึกซึ้ง ดังนั้นจึงขอเสนอแนะรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวสีเขียวภายใต้การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อ้างอิงเพิ่มเติมไว้ในโปรแกรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถกำหนดกิจกรรมภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวสีเขียวจำนวน 6 กิจกรรม คือ 1. กิจกรรม “เรียนรู้การปลูกหญ้าเลี้ยงช้าง” 2. กิจกรรม “ความรู้อ้างอิงช้าง” 3. กิจกรรม “อุปกรณ์ควบคุมช้าง” 4. กิจกรรม “เส้นทางตามหาเครื่องสับ” 5. กิจกรรม “จักสานและไพคา” และ 6. กิจกรรม “ปั่นวิตามินเพื่อช้าง” โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. กิจกรรม “เรียนรู้การปลูกหญ้าเลี้ยงช้าง” กิจกรรมที่อาศัยการมีส่วนร่วมกับชุมชนโดยรอบสถาบันคชบาลแห่งชาติและเครือข่ายต่าง ๆ เช่น กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปศุสัตว์ในพื้นที่ ได้เข้ามาอบรมให้ความรู้กับเกษตรกรในการปลูกหญ้าแล้วนั้นช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตสร้างรายได้ในครัวเรือนให้ชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง หากได้รับการพัฒนาให้เกิดกิจกรรมการปลูกหญ้าโดยแบ่งพื้นที่สำหรับปลูกหญ้าบานาและหญ้าแพงโกล่าที่รับซื้อจากชุมชนรอบบริเวณสถาบันคชบาลแห่งชาติขึ้นในพื้นที่สถาบันจะช่วยให้นักท่องเที่ยวได้ประสบการณ์ตรงและเป็นอาหารเสริมในป่าให้กับช้างได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับ การอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอาหารช้าง

2. กิจกรรม “ความรู้อ้างอิงช้าง” ลักษณะกิจกรรมเป็นการรับรู้เรื่องราวความเป็นมาประวัติของช้าง การเรียนรู้พฤติกรรมของช้างความเหมือนและความแตกต่างของอุปนิสัยช้าง เพื่อปลูกฝังจิตอาสา กับการเป็นความรู้อ้างอิง การอยู่กับช้างต้องมีใจรักและอาศัยความเสียสละเพื่อช้าง ใน รักษาภูมิปัญญา ความรู้อ้างอิง สร้างการ

ตระหนักคุณค่าการเป็นควาญช้าง รักช้างด้วยใจจริงเสมือนพ่อแม่พี่น้องและ ญาติคนหนึ่ง อดทนและใจเย็นกับการฝึกเป็นควาญช้างที่ดี สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ด้านการศึกษานิสัยช้าง

3. กิจกรรม “อุปกรณ์ควบคุมช้าง” ลักษณะกิจกรรมการทำอุปกรณ์ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมช้าง เพื่อให้ช้างสามารถรับรู้คำสั่งและเชื่อฟัง การทำอุปกรณ์จะกำหนดให้กลุ่มนักท่องเที่ยวที่มาเรียนสามารถเลือกได้ 1 ชนิดอุปกรณ์ โดยมีอุปกรณ์เช่น มีด ตะขอ จะแคะ โซ่ และปลั๊ก (ต่อน) อุปกรณ์แต่ละชนิดต้องใช้ระยะเวลาในการทำ สำหรับกิจกรรมนี้อาจมีความเหมาะสมสำหรับนักท่องเที่ยวที่ฝึกเป็นควาญช้างระยะเวลาการฝึก 3 วัน หรือ 6 วัน เป็นต้น สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทำอุปกรณ์เกี่ยวกับช้าง

4. รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวสีเขียวภายใต้กิจกรรม “ตามหาเครื่องสะบ้า” ลักษณะกิจกรรม การเดินทางสีเขียวศึกษาเส้นทางเดินเท้าเข้าป่าในบริเวณระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร หรือการขี่ช้างเข้าไปและเดินเท้าโดยมีควาญช้างผู้ดูแลช้างนำพาเข้าไปเพื่อไม่ให้ออกนอกเส้นทางและคอยดูแลนักท่องเที่ยวที่ฝึกเป็นควาญซึ่งต้องอาศัยความชำนาญในการขี่ช้างและช่วยดูแลเครื่องสะบ้าให้กับนักท่องเที่ยวว่าใช่หรือไม่เป็นการตรวจสอบความถูกต้องและเพื่อนำเครื่องสะบ้ามาใช้ในการขัดผิตเวลาอาบน้ำให้ช้างเพื่อให้ผิวเงางามหรือใช้ในการรักษาช้างซึ่งจะไม่มีผลข้างเคียงเกิดกับช้าง ซึ่งการรักษาแบบเครื่องสะบ้าถือเป็นการรักษาแบบโบราณแพทย์ทางเลือกถึงแม้ว่าปัจจุบันจะมีการฉีดยาแผนปัจจุบันรักษาเพื่อสามารถรักษาได้ทันเวลา เพราะช้างบางเชือกนั้นอาจไม่สามารถที่จะรอเครื่องสะบ้าได้ แต่ยาที่ฉีดเข้าไปอาจมีผลข้างเคียงกับช้าง หรือสะสมในร่างกายของช้าง ดังนั้นกิจกรรมนี้จึงสอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการอาบน้ำให้ช้าง

5. กิจกรรม “จักสานและไพคา” ลักษณะกิจกรรมการเรียนรู้ที่อยู่อาศัยของช้าง เป็นส่วนหนึ่ง ในการร่วมทำหลังคาสำหรับกันแสงแดดกันฝนให้กับช้าง และการจักสานไพคาเพื่อไว้ใช้สำหรับมุงหลังคา ที่พัก (ปางพัก) ให้กับควาญช้างค้ำคืนในป่าโดยจัดให้ชุมชนโดยรอบเข้ามาฝึกสอนไพคาจะทำให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านการทำคอกช้างและอนุรักษ์ภูมิปัญญา ด้านการฝึกช้าง

6. กิจกรรม “ปลูกสมุนไพร ไปปั่นวิตามินเพื่อช้าง” ลักษณะกิจกรรมแบ่งเป็น 2 กิจกรรมย่อยคือ 1) การปลูกพืชสมุนไพรที่เกี่ยวข้องกับการนำมาปรุงเป็นยาบำรุงหรือวิตามินสำหรับช้าง และ 2) ปั่นวิตามินเพื่อช้าง ประกอบด้วยเตรียมอุปกรณ์สมุนไพรต่าง ๆ ตามตำราหมอช้าง (แก่ช้าง) และวิธีการปฏิบัติ ส่วนผสมและปั่นด้วยมือเป็นก้อนๆ เพื่อให้ช้างรับประทานสามารถรับประทานได้ไม่จำกัด สำหรับกิจกรรมนี้ นอกจากจะสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแล้วยังทำให้ช้างอิมด้วยมือเราเอง หากมีกิจกรรมนี้จริงคาดว่านักท่องเที่ยวจะเกิดความประทับใจอย่างยิ่ง สอดคล้องกับการอนุรักษ์ภูมิปัญญาด้านอาหารช้างและแพทย์ทางเลือกในแบบภูมิปัญญาโบราณที่สืบทอดจากหมอช้าง (แก่ช้าง) ด้วย

จากกิจกรรมภายใต้รูปแบบการท่องเที่ยวสีเขียวเพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ภูมิปัญญาควาญช้างที่ผ่านการท่องเที่ยวและเสริมสร้างรายได้ให้กับพื้นที่รอบชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมร่วมกับ สถาบัน

คชบาลแห่งชาติและหากเกิดกิจกรรมขึ้นจะสะท้อนการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าของช้างบางเรื่องราว ให้ดำรงอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

บทสรุป

การอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าของช้างที่นำมาเป็นกังวลในการสืบทอดภูมิปัญญาการเป็นหมอช้าง (แก่ช้าง) ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าที่มีความสำคัญกับช้าง เพื่อฝึกช้างให้ช้างได้ฝึกรับคำสั่งเป็นจนกลายเป็นช้างที่เชื่อใจและอยู่ร่วมกับมนุษย์ได้อย่างสงบสุข สิ่งที่ทำให้ความ (Mahout) หรือผู้ดูแลช้าง (Elephant Keeper) ของต่างชาติต้องมาเรียนรู้ในการเป็นความรู้อันล้ำค่าเนื่องจากภูมิปัญญาการเป็นความรู้อันล้ำค่าของไทยมีความเข้าใจธรรมชาติและผูกพันกับช้างอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะที่สถาบันคชบาลเป็นเพียงหน่วยงานรัฐเพียงแห่งเดียว ที่มีการฝึกลูกช้างหรือช้างน้อยตามวิถีธรรมชาติของช้างที่ได้นำเสนอถึงวิธีการค้นพบวิธีการฝึกลูกช้างเชิงบวก เพื่อไม่ให้เกิดความรุนแรงหรือทารุณกับสัตว์ และเน้นเสริมการฝึกที่ให้รางวัลกับช้าง ชื่นชมลูกช้าง เป็นต้น การอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นฐานการท่องเที่ยวสีเขียว จึงเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าที่ผ่านการท่องเที่ยวในรูปแบบกิจกรรมและเสริมสร้างรายได้ให้กับพื้นที่รอบชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี อยู่ในสังคมร่วมกับสถาบันคชบาลแห่งชาติได้อย่างยั่งยืน ทั้งยังปลูกฝังให้ตระหนักถึงบทบาทหน้าที่ในการเป็นความรู้อันล้ำค่าที่ดี การจัดการให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในพื้นที่อย่างสมดุลและก่อให้เกิดการพัฒนาเสริมสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวและคุณภาพชีวิตของควาญช้างและช้าง ตลอดจนให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นถึงบทบาทหน้าที่ความสำคัญของหมอช้าง (แก่ช้าง) ผู้ที่มีบทบาทในการควบคุมดูแลความรู้อันล้ำค่าและช้างในสถาบันคชบาลแห่งนี้ ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับช้างที่นับวันรอแต่จะสูญหายไปหากยังไร้ผู้สืบทอด ดังนั้นจึงควรเร่งดำเนินการในการรวบรวมภูมิปัญญาและความเชื่อที่สำคัญในรูปแบบเอกสารและตำรา เพื่อให้ลูกหลานไทยได้ศึกษาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนในการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเขียนบทความวิชาการ เรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาความรู้อันล้ำค่าของช้างพื้นฐานการท่องเที่ยวสีเขียวและกราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประกอบศิริ ภักดีพิณิจ ในการอ่านและเสนอแนะให้ปรับการเขียนและความสอดคล้องของข้อมูลผลงานวิชาการในครั้งนี้

Reference

- Boontiam B., (2016). the expert person in ceremony about the elephant and elephant mahout (is called "Ajarn"). Interviewed, Jul.06.
- Buckley Ralf (1995). Where tourism and ecology meet in Hiranburana et al. D (ed.) Proceeding Ecotourism. Concepts and Strategy for Design : 1 -14 Srinakharinwirot University.
- Chairat R. (Apr.-Sep.,2009) . *The Representation of Elephants in Eastern Culture*, 4 : 35-50.

- Changkarn S., head of level 6 Mahout and Elephant training school, Tourism and Marketing Development National Institute of Elephants. Interviewed, Jul. 04, 2016. Department of Tourism (2556) *Elephant Camp for Tourism; Activity arrangement*
- Kasemsap J. (Jul.-Sep.,2009). *Environmental conservation for sustainable tourism. Journal of the Environment*, 13, 37-41.
- Klaywichian S., Buranapansak K. and Nakinchart K. (2007). *The development of Tourist attractions in the South-East Isan* (Research Paper No. RDG4950073). Research Project on Sustainable Tourism Development in the South-East Isan (Nakhon Ratchasima, Buriram, Ubon Ratchathani, Sisaket, Chaiyaphum). Research Support Office (TRF).
- Mahasawangkul S., Veterinary Dr., head of level 8, Elephant Conservation and Care. Interviewed, Jul.19, 2016.
- Ministry of Tourism and Sports: Bureau of Tourism Service Development.
- National Institute of Elephants In the patronage of Galyani Vadhana, Princess of Naradhiwas. (Not shown number of Vol.) *The House of Elephants*.
- Office of the Permanent Secretary, Ministry of Tourism and Sports (2015). *Tourism Economic Report No. 1, 2015*, Ministry of Tourism and Sports: Office of the Permanent Secretary.
- Sangkhep T. (2009). *Green Philosophy* of Kittikhun K. (editors), Sustainable Development (Printed 1st.,page 1-5) Bangkok: Chulalongkorn University.
- Secretariat of the Education Council (2010). *Thai People Wisdom, Wisdom Power of the community for learning*. Bangkok: Secretariat of the Education Council.
- Turpin F. Henry, Xavier Pual. (1987). *History of the Kingdom of Siam. (Histoire du Royaume de Siam) / Turpin F. Henry ,Xavier Paul. (Thai - History - Krung Sri Ayutthaya, 1350-1767)*. Bangkok: Department of the Arts (page 1-256).
- Vongkijruengruang C. *Future Forests with Sustainable Development*. Discovered on June 22, 2016, from <http://web.ku.ac.th/schoolnet/snet6/envi5/longlive/long.html>.

Miss Opal Rungsimuntachat, Master of Arts (Tourism and Hotel Management) Lecturer in Tourism Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University.

Miss Tipaporn Posrie, Master of science Management of Recreation and Tourism, Lecturer in Tourism Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University.

Panurungsee Duanhong, Ph.D. in Sport Leisure and Tourism (Ecotourism and Recreation), Lecturer in Tourism Program/ Vice Dean For Student Affairs, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University.

Miss Lalita Samrittitanon, Master of Arts (English) , Lecturer in English Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Uttaradit Rajabhat University